

БЛАГУН І. С.

д. е. н., професор

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

БОДНАРУК І. Л.

аспірант

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Визначено основні дефініції, пов'язані з соціально-економічним розвитком регіонів. Обґрунтовано основні аспекти та проблеми розвитку регіонів України. Запропоновано заходи щодо ефективності соціально-економічного розвитку регіону та визначено перспективи регіональної політики.

Ключові слова: регіон, соціально-економічний розвиток.

БЛАГУН И. С.

д. э. н., профессор

Прикарпатский национальный университет имени Василя Стефаника

БОДНАРУК И. Л.

аспирант

Прикарпатский национальный университет имени Василя Стефаника

**СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ:
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

Определены основные дефиниции, связанные с социально-экономическим развитием регионов. Обоснованы основные аспекты и проблемы развития регионов Украины. Предложены мероприятия относительно эффективности социально-экономического развития региона и определены перспективы региональной политики.

Ключевые слова: регион, социально-экономическое развитие.

BLAHUN I. S.

doctor of economical sciences, professor

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

BODNARUK I. L.

postgraduate student

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

**SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS OF UKRAINE:
PROBLEMS AND PROSPECTS**

The basic definitions related to socio-economic development of regions and main aspects and problems of development of regions of Ukraine were determined in the article. Activity on the effectiveness of socio-economic development of the region and the prospects for regional policy were proposed. The differentiation of the development level of Ukrainian regions requires the strategic approach to the implementation of regional public policies to increase opportunities for the creation of self-sustaining socio-economic development of the regions and Ukraine as a whole.

Keywords: region, socio-economic development.

---

zvk@nung.edu.ua

Вступ. В сучасних умовах процес регіоналізації економічного і соціального розвитку набув характеру загальної тенденції, що відбиває закономірності демократизації всіх сфер життя сучасного суспільства. Співпавши з реформуванням та іншими перетвореннями в економіці та суспільстві, він виявився активізований процесами децентралізації управління,

переданням у регіони певних повноважень місцевим органам влади і відповідальності за їх діяльність, що істотно розширює соціально-економічний та державний статус окремих територій. Цим пояснюється системний характер регіоналізації в Україні, зумовлений також вектором лібералізації всіх сторін життєдіяльності країни та регіонів у міру трансформації суспільства від командно-адміністративної моделі до соціально орієнтованої ринкової економіки.

Тому обґрунтування теоретико-методологічних аспектів регіонального управління регіонами України та виявлення особливостей їх розвитку, а також визначення проблем та вивчення перспектив соціально-економічного розвитку регіонів є актуальними та своєчасними і мають надзвичайно важливе науково-практичне значення.

Постановка завдання. Проблеми соціально-економічного розвитку України та її регіонів досліджуються науковими установами держави і провідними вченими: М. І. Долішнім, І.С. Благуном, В. Дорофійенко, В. І. Павловим, Л. Л. Тарангул, І. О. Горленко, О. П. Кириленко, В. С. Кравченком, І. О. Луніною, Д. М. Стеченком, М. Чумаченко. Методологічні засади регіональної збалансованості соціально-економічного розвитку досліджують В. Бабаєв, Й. Бескид, С. Біла, І. Бураковський, Ю. Ганущак, М. Деркач, В. Зайчикова, У. Ізард, В. Корнеєв, Л. Ковальська, Р. Лафонт, Д. Леонов, К. Павлюк, В. Панова, О. Петрук, М. Пітцик, С. Притула, О. Романенко, С. Слухай, О. Сунцова, О. Тевелєв, Л. Федулова, В. Чужиков, О. Шишко. Проте, велике практичне значення зменшення неоднорідності соціально-економічного розвитку регіонів та їх рейтингового управління потребує подальших досліджень у цій галузі.

Мета дослідження обґрунтування необхідності теоретичних аспектів та практичних рекомендацій щодо соціально-економічного розвитку регіонів України.

Об'єкт дослідження – соціально-економічні процеси та тенденції у регіонах. Досягнення мети дослідження передбачає вирішення певних завдань: визначення сутності основних дефініцій дослідження; обґрунтування основних аспектів та проблем соціально-економічного розвитку регіонів; визначення заходів, щодо впровадження ефективної регіональної політики та перспектив подальшого соціально-економічного розвитку регіону .

Результати. Регіональні диспропорції в процесі формування єдиної економічної і соціальної політики посилюють науковий інтерес до цього питання. Розробка і проведення регіональної політики в країні ускладнюються значною диференціацією її соціально-економічного простору, що зумовлює детально розглянути проблеми соціально-економічного розвитку регіонів та запропонувати комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективного і справедливого розвитку усіх регіонів.

Регіони є складовими одного цілого і для досягнення пріоритетних стратегічних цілей країни важливим аспектом є саме високі темпи розвитку виробництва, забезпечення світових стандартів якості життя суспільства, досягнення чого значною мірою забезпечується саме завдяки державному регулюванню економічного та соціального розвитку регіонів. Від ефективного функціонування регіонів залежить рівень економічного та соціального розвитку країни в цілому, адже саме на регіональному рівні досягаються результати, які є вирішальними для позитивних соціальних та економічних зрушень у державі.

Необхідність дослідження соціально-економічного розвитку регіонів аргументується такими взаємопов'язаними проблемами: соціально-економічний розвиток держави залежить від постійного розвитку її регіонів, наявності якісних продуктивних сил, що включають у себе засоби виробництва, матеріальні ресурси та трудові ресурси; неоднорідна адаптованість регіонів з різною структурою економіки до функціонування в умовах ринкової конкуренції; галузевий принцип управління економікою, що спричиняє стимулювання лише базових областей, які мають високий ступінь територіальної локалізації; недостатньо інтенсивне співробітництво між різними регіонами; ослаблення ролі держави щодо регулювання регіонального економічного розвитку й вирівнювання диспропорцій у темпах і напрямках; несиметричність впливу держави через існуючі механізми на розвиток різних регіонів; реформування системи державного управління шляхом децентралізації без створення належної нормативно-правової бази для цього процесу, що нівелювало б вплив протистояння

центральної й регіональної влади на розвиток регіональної економіки; незбалансованість механізму бюджетного регулювання, що часто функціонує на основі двосторонніх домовленостей між регіонами й центром; проблеми загальнодержавного масштабу, які виникли в регіоні в зв'язку з тим, що він є підсистемою єдиної системи якою виступає країна; проблеми регіонального характеру, обумовлені історичними, природними, демографічними факторами, що роблять регіони відмінними один від одного; проблеми, породжені історичним досвідом в управлінні господарством регіону, зумовлені недосконалою системою управління, що потребує використання нових форм і методів; проблеми соціально-економічного, політичного характеру, які включають в себе виробничо-економічні, фінансові, соціальні та ін.

Отже, соціально-економічний розвиток регіонів завжди був і буде виділений із всієї сукупності державних інтересів як актуальний і пріоритетний напрямок, так як кожен регіон, будучи частиною єдиної держави, вносить свою лепту в її історію, внутрішнє політичне, економічне, культурне життя, досягнення певних результатів на міжнародній арені. А організація господарської діяльності регіонів за допомогою взаємодії продуктивних сил своїх територій складає єдиний господарський комплекс країни. Економічний розвиток, як правило, створює передумови для розвитку соціальної сфери, тому поряд з чисто економічними характеристиками нерідко розглядають соціальні показники розвитку, які стали не менш важливими в оцінці ступеня розвитку будь-якого регіону. Прогрес у розвитку регіону слід розглядати і з точки зору економіки, і з точки зору соціальної сфери. Соціальний аспект у розвитку полягає в підпорядкуванні цілей економічного зростання першочерговим завданням соціального розвитку.

Характерною особливістю аналізу проблем соціально-економічного розвитку на регіональному рівні є те, що він здійснюється в умовах обмеженої інформації про характеристики об'єктів, так або інакше пов'язаних з існуванням проблеми та її рішенням. Тому більшість кількісних оцінок, що описують структуру проблеми соціально-економічного розвитку і шляху її рішення, носитимуть експертний оцінний характер.

Існування глибоких диспропорцій у соціально-економічному та культурно-духовному розвитку регіонів України ускладнює проведення ефективної політики соціально-економічних перетворень, гальмує формування внутрішнього ринку товарів і послуг, загострює регіональні кризи, підвищує дезінтеграцію національної економіки та диференціацію соціуму.

Серед проблем, які істотно впливають на соціально-економічний розвиток регіонів, є соціально-політичні, що особливо загострюються в період президентських чи парламентських виборів. Протистояння різних політичних угруповань відволікає велику кількість управлінських кадрів від практичної діяльності з економічного розвитку як країни, так і регіонів. До суспільно-політичних проблем належать також і проблеми подальшого вдосконалення законодавчо-нормативного поля, оскільки через не розроблені механізми узгодження дій на різних рівнях управління існує дисбаланс між розподілом капіталів та підтримкою намагань регіонів вирішувати свої нагальні проблеми. Розроблення і затвердження урядом низки державних середньо- та довгострокових програм соціально-економічного розвитку повинне бути спрямованим, у першу чергу, на вирішення найгостріших проблем регіонів.

Саме тому, реалізація основних напрямів проблем соціально-економічного розвитку повинна передбачати такі умови її здійснення:

- повна прозорість регіонального розрізу державного бюджету, консолідація усіх соціальних трансфертів і будь-яких позабюджетних коштів, призначених для регіонів;
- укладення угоди про взаємну відповідальність різних рівнів влади й управління та контроль за "соціальною компонентою" державних трансфертів;
- застосування розширеного соціально-економічного підходу, що включає «європейський набір» показників прибутків і зайнятості.

Враховуючи вище наведене, Україні необхідна регіональна соціально-економічна політика, яка б, стримуючи монополію бізнес-еліти, була здатною вирішувати нагальні

питання кожного з регіонів. У процесі реалізації соціально-економічної регіональної політики варто використати й інші позитивні напрацювання, як українські, так і світові.

Питанням вирішення проблем розвитку регіонів присвячена стратегічна програма соціально-економічного розвитку України «шляхом європейської інтеграції», яка розрахована на період до 2015 р., а також стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [4]. Стратегія передбачає в рамках чотирьох векторів руху (вектор розвитку; вектор безпеки; вектор відповідальності; вектор гордості) реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави. У розділі "Здійснення активної державної регіональної політики" розглянуто питання зміцнення потенціалу розвитку регіонів та їх конкурентоспроможності, зокрема: окреслено стратегію подолання соціально-економічних диспропорцій у регіональному розвитку; охарактеризовано стратегію вдосконалення міжбюджетних відносин; обґрунтовано розвиток транскордонного й міжрегіонального економічного співробітництва, відновлення економічної бази таких населених пунктів; розкрито основні засоби адміністративно-територіальної реформи.

Отже, активна державна регіональна соціально-економічна політика покликана сприяти мобілізації всіх регіональних ресурсів для забезпечення економічного зростання й поглиблення структури економічних трансформацій у державі, зміцненню демократичних основ розвитку українського суспільства.

Для реалізації цих пріоритетів у соціально-економічному розвитку регіонів необхідно посилити державне управління регіональним розвитком та забезпечити місцеве самоврядування. Це вимагає зростання децентралізації управління соціальним розвитком і активного переходу до регіонального та місцевого самоврядування. Тут важливою є передача територіальним громадам повноважень, матеріальних та фінансових ресурсів з метою самостійного вирішення соціальних і економічних питань місцевого самоврядування. Вимагають поглиблення й розширення правові основи самоврядування регіонів, надання їм науково-методичної, організаційної та інформаційної допомоги з питань місцевого самоврядування і регіонального розвитку.

Сьогодні актуальним є створення спеціального загальнодержавного органу з питань територіального розвитку (міністерство, комітет), який би займався питаннями регіонального та місцевого соціально-економічного розвитку. Особливо важливими тут є розробка і впровадження соціальних та економічних нормативів з розрахунку на душу населення, диференційованих за різноманітними соціально-економічними критеріями, за регіонами країни.

Політика економічного зростання на базі ринкових перетворень має бути пов'язана з регіональною соціальною політикою, які разом утворюватимуть комбіновану модель економічного і соціального розвитку. Нова соціально-економічна політика вимагає активізації реформ у соціальній сфері, в основу яких має бути покладена активна дія соціальних чинників у суспільному відтворювальному процесі як передумова економічного зростання. Соціальна політика для регіональних інституцій усіх рівнів повинна стати пріоритетною.

Головними державними механізмами регулювання соціально-економічного розвитку регіонів мають стати реалізація програмно-стратегічних документів розвитку регіонів; удосконалення міжбюджетних відносин з регіонами; посилення інвестиційної політики та її диференціації між регіонами; розвиток транскордонного і прикордонного співробітництва тощо. Послідовна підтримка функціонування цих механізмів дасть змогу зменшити поглиблення соціально-економічних регіональних диспропорцій і поетапно розв'язати складні міжрегіональні соціально-економічні проблеми розвитку суспільства в цілому.

Слід також відмітити, що наявність значних регіональних соціально-економічних диспропорцій перешкоджає здійсненню єдиної економічної і соціальної політики; не дозволяє використати переваги територіального поділу, спеціалізації та кооперування праці; збільшує загрози регіональних криз, дезінтеграції національної і економіки; не сприяє формуванню загальнодержавного ринку товарів і послуг; не дозволяє повною мірою використовувати потенціал міжрегіонального та прикордонного співробітництва; ускладнює

вирішення екологічних проблем тощо. Таким чином, для забезпечення соціально-економічного саморозвитку регіонів необхідним є дотримання принципу субсидіарності, що передбачає передачу функцій від центральних органів влади на місця відповідно до можливості їх більш ефективного виконання та адекватного фінансового забезпечення.

Управління соціально-економічним розвитком регіону може здійснюватися за допомогою різноманітного спектру стратегій, програм, конкретних дій і одноразових управлінських рішень, за допомогою яких місцева адміністрація прагне стимулювати розвиток економіки регіону, створити нові робочі місця, збільшити податкову базу, розширити можливості для певних видів економічної активності, в яких зацікавлено населення регіону.

В Україні на відміну від європейських держав ще не сформовано механізм та не знайдено інструменти ефективної регіональної політики, які б давали змогу в досить короткі історичні терміни наблизити соціально-економічний розвиток регіонів і забезпечити єдність Української держави на основі не уніфікації, а акцентування та використання природних, історичних, ментальних особливостей регіонів в інтересах всього народу, всієї держави.

Постійне зростання невизначеності і динамічності середовища істотно підвищує рівень вимог до систем моніторингу і стимулювання соціально-економічного розвитку регіону. В умовах сьогодення оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку в регіонах або відсутні, або не досконалі. Щодо фінансової спроможності соціально-економічного розвитку існує три підходи. Це визначення фінансової достатності, фінансової дієздатності та фінансової стійкості регіону. Такий аналіз дасть можливість розглядати фінансову здатність розвитку як достатність фінансового потенціалу, результативність використання фінансових ресурсів і як фінансову можливість самостійно забезпечити соціально-економічний розвиток регіону [3, с. 57–58].

Стратегія динамічного та гармонійного соціально-економічного розвитку регіонів вимагає локаційної ініціативи, креативної праці, створення та використання фінансового потенціалу у регіоні та державної підтримки. При цьому домінантою стратегічного розвитку регіонів має стати інноваційно-інвестиційна модель підвищення фінансової спроможності регіонів інвестувати прискорення цього розвитку. А це вимагає продовження реформування бюджетної та податкової політики держави. Для розв'язання проблем регіонального розвитку основною метою державної регіональної політики має стати налагодження нових взаємовідносин між центром та регіоном з метою ефективного розподілу наявних фінансових ресурсів [2, с. 203].

Наявність значних регіональних розбіжностей у соціально-економічному розвитку вимагає вдосконалення державної політики у сфері регіонального розвитку, відповідних її правових, організаційних, економічних механізмів, що передбачено Конституцією державної регіональної політики та Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015–2020 р.

Отже, стратегічний підхід до управління розвитком господарських комплексів регіонів спрямований на забезпечення ефективного і справедливого розвитку усіх регіонів, стимулювання розвитку ринкових відносин і забезпечення самостійного зростання територій, раціональне використання виробничо-ресурсного потенціалу, збільшення фінансових і бюджетних коштів, позабюджетних й інших грошових та матеріальних джерел, активізацію зовнішньоекономічних, внутрішньо-регіональних і міжрегіональних господарських зв'язків, підвищення конкурентоспроможності регіонів, зміну інноваційно-інвестиційної активності, збільшення можливостей для створення додаткових робочих місць і зайнятості населення, скорочення нерівності між регіонами щодо рівня доходів населення та існуючої інфраструктури, відповідності рівня і якості життя населення державним і загальносвітовим стандартам, стабілізацію суспільно-політичної ситуації. Реалізація зазначених цілей потребує розробки комплексу заходів:

- забезпечення ефективного використання регіонального потенціалу на основі реальної його оцінки;
- розробка та прийняття нормативних документів, які б не тільки регулювали

регіональну політику, а й забезпечили її децентралізацію;

– визначення регіонами довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку, розробка та виконання програм регіонального розвитку з врахуванням можливостей кожного регіону;

– проведення структурної перебудови регіонів та створення умов розміщення виробництва в економічно відсталих регіонах;

– розробка та практична реалізація системи регіональних стимулів;

– підвищення ділової і інноваційної активності, на основі взаємодії органів місцевого самоврядування, промислових підприємств і економічно активного населення;

– підвищення інвестиційної привабливості регіону;

– забезпечення соціальної консолідації з метою мінімізації соціальних наслідків реструктуризації економіки регіону;

– посилення регіональної свідомості населення тощо.

Висновки. Таким чином, диференціація рівня розвитку регіонів України зумовлює необхідність використання стратегічного підходу до впровадження регіональної державної політики шляхом посилення державного управління регіональним розвитком та забезпечення підвищення рівня самодостатності регіону збільшенням самостійності регіонів у визначенні довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку регіону, у стимулюванні розвитку ринкових відносин і забезпечення самостійного зростання територій, у раціональному використанні виробничо-ресурсного потенціалу, збільшення фінансового потенціалу регіонів, активізації зовнішньоекономічних, внутрішньо-регіональних і міжрегіональних господарських зв'язків, підвищення конкурентоспроможності регіонів, зміни інноваційно-інвестиційної активності та збільшення можливостей для створення самостійного забезпечення соціально-економічного розвитку регіону та України в цілому.

Список використаних джерел

1. Єлісеєва О.К. Моделювання управління соціально-економічними системами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / О.К. Єлісеєва ; Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2011. – 44 с.

2. Кремпова Н.Л. Формування фінансової стратегії соціально-економічного розвитку регіонів / Н.Л. Кремпова // Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць / Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України. – Київ, 2011. – № 5 (120). – С. 200–204.

3. Недобега О. Оцінювання ефективності стимулювання соціально-економічного розвитку регіону / О. Недобега // Схід : аналітично-інформаційний журнал / Ін-т екон. промислов. НАНУ; Ін-т філос. ім. Г.С. Сковороди НАНУ; Укр. культурологічний центр; Запорізь. нац. ун-т. – Донецьк, 2011. – № 5 (112). – С. 57–62.

4. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. – Режим доступу : <http://medsprava.com.ua/regulations/8450/466655/>

5. Тофанюк О.В. Подолання репресивності проблемних регіонів шляхом зменшення диспропорцій регіонального розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / О.В. Тофанюк ; Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». – Харків, 2010. – 24 с.

6. Черевко О.В. Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / О.В. Черевко ; Рада по вивченню продуктивних сил України Національної академії наук України. – К., 2007. – 42 с.